

En els inicis de Catalunya: de l'any 870 a l'any 1486

Autor: Marcel Mañé i Pascual

Data de publicació: 15-02-2019

Un dels darrers articles d'En Marcel Mañé. L'autor fa un repàs cronològic dels textos legislatius de Catalunya des de Guifré el Pilós fins a la dita Sentència Arbitral de Guadalupe (1486).

Aquest article està basat en un recull de dades que hem espigolat del llibre *El Dret Públic Català. Les Institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*, escrit per En Víctor Ferro i Pomà. Hem posat entre claudàtors les pàgines de les quals hem reproduït les dades.

Al 870, Guifré el Pilós, primer comte independent de Barcelona, assumí la sobirania del comtat d'Urgell i del comtat de Cerdanya i inicià el repoblament del centre de Catalunya.

Al 970, Borrell II, comte de Barcelona, i Ató, bisbe de Vic, obtingueren de Joan XIII, papa de Roma, la independència de les diòcesis catalanes respecte a l'arxidiòcesi de Narbona.

Al 985, Barcelona aplegava uns 1.500 habitants dins un perímetre emmurallat de 100.000 metres quadrats. El sarraí Abu-Amir Muhammad ibn Abi-Amir al-Maafiri, dit Almansor, saquejà i incendià Barcelona, i se n'endugué captius.

Al 988, Borrell II refusà el jurament de fidelitat a Hug Capet, nou rei dels francs, en veure que aquest li negava protecció. La independència respecte als reis francs quedà refermada amb els contactes directes amb prínceps estrangers, cristians i musulmans, i sobretot amb el Papat, contactes iniciats al segle X [p. 21].

Al 992 la frontera catalana durant el període de la Reconquesta no era ja al riu Llobregat, sinó els pobles de Montagut i Valldossera —ambdós pertanyien al municipi de Querol, comarca de l'Alt Camp— que d'aleshores ja van caure dins dels límits catalans.

Al 1027, fou celebrada la primera assemblea de Pau i Treva del Senyor al prat de Toluges (Toulanges), comtat de

Rosselló, sota la presidència d'Oliba, abat de Santa Maria de Ripoll [p. 73]. Les assemblees de Pau i Treva són els antecedents de les Corts Generals.

Al 1068 és la data tradicional en què Ramon Berenguer I, el Vell, i la seva muller Almodis promulgaren el primer nucli dels Usatges de Barcelona. Els usatges eren un recull de normes consuetudinàries. Ramon Berenguer i Almodis s'atribuïren la potestat d'innovar en matèria legislativa, cosa que la llei goda, encara vigent, reservava expressament al rei [p. 21-22, 295].

Al 1082 morí Ramon Berenguer II, el Cap d'Estopes, i fou enterrat en un sepulcre de pedra de la catedral de Girona. La tomba on és enterrat està pintat amb barres grogues i vermelles. Com també les de la seva mare Ermessenda de Carcassona

Del 1107 al 1108, els almoràvits devastaren el Penedès.

Al voltant de 1117 s'escribí el document més antic que conté les denominacions catalanenses *catalanicus* i *dux catalanensis*. Es tracta del *Liber Maiolichinus de Gestis Pisanorum Illustribus*, poema en llatí medieval que narra l'expedició de gent de Pisa contra els musulmans d'Eivissa i Mallorca entre 1114 i 1115.

Al 1137, el rei d'Aragó Ramir II, el Monjo, féu donació del regne d'Aragó a Ramon Berenguer IV, el Sant, comte de Barcelona, i pactà que aquest es casaria amb Peronella —cosa que es complí en 1150—. També es pactà que Ramir II mantindria el títol de rei d'Aragó i que Ramon Berenguer IV seria Príncep i Dominador del regne d'Aragó i exerciria de rei.

Al 1173, Alfons I, el Cast, manà observar Pau i Treva amb “consell... tractament e delliberatió” dels bisbes i “tots los magnats e barons de la mia terra” [p.188].

També en 1173, aquest Alfons I el Cast féu la compilació escrita més antiga dels “Usatges de Barcelona”.

És de l'any 1176 la primera menció escrita —en llatí— que fins ara hem trobat del nom Catalunya: *Cathalonia*.

Entre finals del segle XII i principis del segle XIII, s'escriviren Les “Homilies d'Organyà, uns dels documents literaris més antics escrits en llengua catalana.

Al 1202, bisbes i magnats feren constitució de Pau i Treva “en la cèlebre Cort de Cervera” en temps Pere I, el Catòlic [p.188].

Al 1212, en temps de Pere I el Catòlic, la batalla de les Navas de Tolosa inicià l'hegemonia cristiana a la península Ibèrica.

Al 1214, s'aplegaren magnats catalans i aragonesos per jurar fidelitat a Jaume I; però aquesta trobada no compta com a Cort General, perquè no és clar que els prohoms que hi assistiren fossin autèntics representants de llurs comunitats [p. 186].

Al 1218 se celebrà la primera Cort General a Catalunya. Som als primers anys del regnat de Jaume I, el Conqueridor. Hi estava inclosa la representació de les ciutats i viles [p. 186].

Al 1225, Jaume I constitueix Pau i Treva a Tortosa. Atengué “la reformatió de Pau e Treva”, i “l'estament de la terra en mills [millor] reformar” [p.188].

Al 1228, en temps de Jaume I, el Conqueridor, les constitucions 8 a 14 de la Cort General constituïren la reglamentació definitiva de les assemblees de Pau i Treva [121].

Al 1234, encara en temps de Jaume I el Conqueridor, la disposició 11 de la Cort General manà que les lletres, privilegis o cartes no podrien ésser revocades sense coneixença de causa en perjudici d'altre [p. 339].

Al 1235, la constitució de Pau i Treva es féu ja “en la General Cort” [p. 188].

Al 1251, la disposició 3 de la Cort General establí la jerarquia de les normes amb l'usatge *iudicum curiale* [p.316].

A l'any 1258, dins el regnat de Jaume I, el Conqueridor, mitjançant el tractat de Corbeil, el rei de França renuncià

expressament a reivindicar la sobirania sobre Catalunya [p.22].

Per altra banda, l'anglès Simon J. Payling afirma en: <https://www.historyofparliamentonline.org/about/staff/dr-simon-payling>

“From the 1260s, no general tax was levied without the consent of the representatives of local communities specifically summoned for the purpose of giving their consent.”

“The Crown's increasing need for money meant it was a short step to the Commons becoming an indispensable part of Parliament. After 1325 no Parliament met without their presence.”

És a dir:

“Des dels anys 1260, cap impost general va ser imposat sense el consentiment dels representants de les comunitats locals, específicament convocades amb el propòsit de donar llur consentiment”. “La Corona necessitava diners. I això va significar el primer pas perquè els Comuns esdevinguessin una part indispensable del Parlament. Després de 1325, no hi hagué cap Parlament sense llur presència.”

Al 1282, a les corts aragoneses, Pere II, el Gran, disposà que l'anomenat «Justícia d'Aragó» jutgés tots els plets del regne i com a jurisdicció distinta de la de la resta de territoris.

Abans de 1283, apareix a Barcelona la figura del cònsol. El Llibre del Consolat de Mar és una compilació de dret marítim elaborada a Barcelona i que fou acceptada com a dret positiu en tota la Mediterrània. El llibre va ser traduït a diverses llengües [p.176].

Al 1283, a la Cort celebrada per Pere II, el Gran a Barcelona, aquest digué: “Una vegada lo any, en aquell temps que mills [millor] nos serà vist expedient, nos e los successors nostres celebrem dins Cathalunya General Cort als cathalans, en la qual, ab nostres prelat, religiosos, barons, cavallers, ciutadans e hòmens de viles, tractem del bon testament e reformatió de la terra; la qual Cort fer ne celebrar no siam tenguts, si per alguna justa rahó serem empatxats [impedit]”. I donà atribució als Braços de poder legislador i la definitiva institucionalització de les corts. [p. 9, 189].

Al 1285, Roger de Llúria, almirall sicilià al servei del rei Pere II, el Gran, digué al comte de Foix, enviat del rei de França Felip III, l'Ardit:

“Ne encara no solament galera ni lleny, mas no creu que nengun peix se gos alçar sobre mar si no porta un escut ab senyal del rei d'Aragó en la coa per mostrar guiatge d'aquell senyor rei d'Aragó.”

Al 1287, la Cort General de Barcelona donà atribució als Braços de poder legislatiu, i la definitiva institucionalització de les corts una vegada cada any, consagrant legalment les llibertats municipals. S'inicià una nova època: consolidació de l'autoritat reial sobre els barons i la incorporació de nous sectors a l'estructura institucional de l'Estat nascut del feudalisme [p. 9].

De 1301 a 1400, es generalitza l'ús del ganivet de taula.

De 1347 a 1371, hi ha un sensible despoblament a Catalunya per la pesta negra, la qual cosa provoca que els senyors territorials endureixin les condicions dels pagesos de remença.

Al 1385, en temps de Pere III el Cerimoniós, l'Imperi Català incloïa els regnes d'Aragó, València —regne que al seu torn incloïa una part de l'antic regne de Múrcia—, Mallorca, Sicília (incloïa Malta), Sardenya, els comtats de Barcelona, Rosselló, Conflent, Cerdanya i el ducat d'Atenes i Neopàtria El regne de Nàpols no hi fou inclòs fins al 1442.

Al 1395, és creat a Barcelona el gremi de calderers: el primer gremi europeu.

All 20 de gener de 1401 queda constituïda la primera banca pública de Barcelona i de la península Ibèrica: la Taula de Canvi.

Al 1412 es firmà el Compromís de Casp on 9 representants de Catalunya, Aragó i València decidiren el successor de Martí l'Humà, mort en 1410 sense descendència directa. Fou triat el castellà Fernando I, dit d'Antequera i no Jaume II d'Urgell.

Al 21 de novembre de 1435, s'apliquen les Ordenacions de Barcelona, edicte municipal que conté les primeres disposicions al món sobre assegurança marítima, decisions que van ser completades en 1494 amb el Llibre del Consolat del Mar.

Fins al segle XV, a l'Anglaterra, no s'acabà de fer imprescindible per costum la intervenció del Parlament en la legislació, basada en el condicionament de la tributació i en la satisfacció de greuges i peticions; i no fou legalment reconeguda fins al 1689 ("Bill of rights") [p. 192].

Al 1478, es crea el Tribunal de la Inquisició, en dependència del rei Ferran II el Catòlic.

El 21 d'abril del 1486, aquest rei Ferran II el Catòlic firmà al monestir de Santa Maria de Guadalupe una sentència arbitral de concòrdia —a 90.000 metres a l'est del municipi de Cáceres, però hi ha indicis molt clars que apunten que en realitat aquesta sentència fou dictada al monestir de Montserrat—que alliberà els pagesos de remença de Catalunya: aproximadament una tercera part del pagesos catalans.

L'esmentada sentència arbitral abolia els 6 mals usos: remença, eixorquia, intestia, àrsia, cugucia i ferma d'espoli forçada. També, les 3 iniquès consuetuds: dret de cuixa, dret de maltractar i dret de didatge. I nombroses altres prestacions:

Hom entén per Remença un mal ús pel qual un pagès, la seva muller i els seus descendents haguts i per haver estaven obligats a conrear al territori del seu senyor territorial i no mudar a un altre territori fins que li paguessin una petita redempció. La redempció, als segles 14è i 15è, era normalment de 5 sous per a l'home —tanmateix, l'hereu no podia ser redimit— de 2 sous per dona, i de 2 sous i 8 diners per donzella quan es casava —la qual, tanmateix, si era hereva, no podia redimir-se—. D'altra banda, si el senyor territorial cedia la terra, el pagès, la seva muller i els seus descendents haguts i per haver eren traspassats juntament amb ella.

Eixorquia era un mal ús pel qual el senyor territorial tenia dret a heretar una part dels béns d'un vassall seu mort sense descendència, normalment la tercera part dels seus béns mobles i caps de bestiar (el senyor territorial havia de triar entre eixorquia i intestia quan s'esqueien ambdues possibilitats).

Intestia era un mal ús pel qual el senyor territorial tenia dret a heretar —generalment la tercera part, la meitat o la totalitat del patrimoni del seu vassall intestat— segons si, respectivament, el vassall deixava consort i fills; si deixava consort o fills, o si no deixava parents propers. Com ja ho hem dit, el senyor territorial havia de triar entre intestia i eixorquia quan s'esqueien les dues possibilitats).

Àrsia era un mal ús pel qual el senyor territorial tenia dret a imposar una multa al seu vassall que sofrís un incendi. Generalment, aquesta multa equivalia a la Catalunya Vella a la tercera part dels béns mobles restants del vassall.

Cugucia era un mal ús de dret públic pel qual el senyor territorial tenia dret a confiscar la meitat dels béns d'una vassalla seva adúltera. Si el marit d'aquesta no hagués consentit l'adulteri; llavors el marit es quedava l'altra meitat. O es quedava tots els béns si el marit d'aquesta hagués consentit l'adulteri. En canvi, les adúlteres que ho eren per temor o manament del seu marit no perdien els seus béns i, si volien, eren separades d'aquest i recuperaven el dot i l'escreix. Es tractava d'un mal ús de dret privat que va durar des del segle 13è fins al 1486, any de la Sentència. Aquest mal ús de dret privat havia derivat de l'anterior mal ús de dret públic, pel qual el senyor territorial es quedava una tercera part dels béns mobles del seu vassall cuguç. I si aquest no havia consentit en l'adulteri, podia recuperar-se sobre els béns de la seva muller.

Ferma d'espoli forçada era un mal ús a la Catalunya Vella pel qual un pagès de remença que volgués hipotecar les seves terres emfitèutiques com a garantia d'escreix, havia de pagar al seu senyor territorial per a la seva autorització la quarta part del valor de la garantia. A la Catalunya Nova no era obligatòria la ferma d'espoli forçada.

Dret de cuixa era una iniqua consuetud per la qual el senyor territorial tenia el dret de passar la nit amb una dona el dia del casament d'aquesta amb un vassall seu, dret que més tard, fins al 21 d'abril del 1486, el senyor territorial simbolitzava passant per damunt de dita dona quan era dins el llit de noces.

Dret de maltractar era una iniqua consuetud per la qual el senyor territorial tenia el dret de maltractar un pagès de remença seu sense cap motiu ni haver de donar cap explicació.

Dret de didatge era una iniqua consuetud del senyor territorial segons la qual obligava una vassalla seva a fer de dida d'un fill seu.

Les nombroses prestacions: algunes només aplicades a determinades localitats. D'aquestes prestacions citem les següents: adobada de resclosa de molí, alberga, allotjament, araga, batuda, castellanies, cavada, cavalcada, cossura, dret de carabassa de vi, dret de cercles de tines, dret de cèrcols de bóta, dret de cistella de raïms, dret de feix de palla, dret de pa de cans, dret de servei domèstic del fill o la filla del pagès, dret de sitja, dret de vi d'en Basora, dret de vi de trascol, dret del moltó, dret del porc o ovella de llet, enterca, escanell de porc, femada, fer moles, flassada de cap de casa, guaites, host, jova, llaurada, lloçol, menjar de balles, obres de castells enderrocats, ous de cogull, perna de carn salada, podada, polla d'astor, segada, tragina, vermada.

La sentència arbitral dita de Guadalupe que abolia els mals usos donà impuls a l'agricultura catalana, ja que el pagès s'esforçava més per millorar les terres que ja podia considerar com a pròpies i permetia que moltes persones passessin a dedicar-se a activitats industrials, marítimes i comercials. Com que la Sentència no va afectar la pagesia de la resta d'Espanya, aquesta arrossegà problemes fins al segle 20.

Aquesta abolició de drets feudals és el fet que ha influït més en la prosperitat posterior de Catalunya en comparació amb les altres regions d'Espanya: a Aragó, l'abolició és de principi del segle 18; a altres regions d'Espanya, del 1811, 1823 i 1837. A França, no trobem aquesta abolició fins al voltant de 1800. A Rússia, és de 1851. Finalment, a d'altres països europeus, els mals usos queden suprimits a la segona meitat del segle 18 o a principis del segle 19.

En resum, la dita sentència és la primera declaració jurídica europea aplicada a suprimir la servitud, fenomen tan típic del feudalisme (anteriorment, a l'Edat Mitjana, el pas d'esclau a pagès de remença ja havia estat una millora ja que llavors el pagès preferia la defensa contra enemics a la llibertat, que desconeixia).

I uns darrers mots. Aqueta sentència, l'excés de població a França i les guerres de religió en aquest país van fer immigrar francesos d'Occitània a Catalunya fins al voltant del 1635.

Marcel Mañé